

РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА В РЕЛЯЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ ВОЮЮЧОЇ ДЕРЖАВИ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

© 2025 СОБОЛЄВ В. М.

УДК 338.2
JEL Classification: L5; M48

Соболев В. М. Регуляторна політика в реляційній економіці воюючої держави: методологія дослідження

Мета статті – розкрити методологічні засади створення загальної характеристики стану та перспектив регуляторної політики щодо української економіки, яка перебуває у стані війни. Методи дослідження – застосування концепції реляційної економіки, узагальнення світового досвіду управління воєнною економікою, інституційна методологія (концепція екстрактивних та інклюзивних інститутів), спостереження, узагальнення, сходження від абстрактного до конкретного, єдність логічного та історичного, а також кількісного та якісного підходів. Розкрито обмеженість значної кількості існуючих досліджень ДРП, яким властивий переважно описово-емпіричний характер аналізу, що ґрунтується на розгляді формальних норм і правил розробки та реалізації ДРП у сфері економіки, та ігноруванні неформальних практик регуляторного впливу. На основі поєднання методології інституціонального аналізу та концепції реляційної економіки обґрунтовано висновок, що сучасна регуляторна політика в Україні розробляється та реалізується не у відповідності до чинного правового поля, а під вирішальним впливом кланово-олігархічних груп, що захопили панівні висоти в політиці та економіці та підпорядкували ці сфери своїм корисливим інтересам на шкоду інтересам суспільства. На основі використання теоретичної моделі мафіозної держави обґрунтовано висновок, що діючі запобіжники корупційних ризиків при реалізації державної регуляторної політики, що містяться в чинному правовому полі, нейтралізуються механізмами неформальних зв'язків політичної еліти, «нових» олігархічних груп, правоохоронної та судової систем, об'єднаних спільним прагненням систематичного видобутку економічної, політичної, судової та правоохоронної ренти на основі прихованого перерозподілу фінансових потоків. Виявлено головні чинники посилення деструктивного впливу мафіозних засад побудови системи регуляторного впливу на економічну систему та ефективність забезпечення військового сектору (як у тилу, так і на фронті): використання мафіозними кланами обмежень прав і свобод громадян під час військового стану для підвищення рівня непрозорості державних закупівель (особливо воєнного призначення); введення системи зовнішньої гуманітарної допомоги з-під громадського контролю; свавільне використання санкційного законодавства для позасудового перерозподілу власності; блокування роботи опозиційних медіа; тінізація зовнішньоекономічних операцій на основі фіктивних експортно-імпортних операцій; кадрова політика призначення на ключові посади, пов'язані з розподілом та перерозподілом фінансових потоків, залежних осіб із заплямованою репутацією в поєднанні із час-тими кадровими перестановками.

Ключові слова: регуляторна політика, реляційна економіка, воєнна економіка, економічна політика, мафіозна держава, політичний капіталізм.

Бібл.: 37.

Соболев Володимир Михайлович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної теорії та економічних методів управління, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: vladimir_sobolev@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3043-0901>

UDC 338.2
JEL Classification: L5; M48

Sobolev V. M. Regulatory Policy in the Relational Economy of a Warring State: The Research Methodology

The aim of the article is to reveal the methodological foundations for creating a general characterization of the state and prospects of regulatory policy regarding the Ukrainian economy, which situates in a context of wartime. Research methods include the application of the relational economy conception, generalization of global experience in managing a wartime economy, institutional methodology (the conception of extractive and inclusive institutions), observation, generalization, progressing from the abstract to the concrete, unity of logical and historical, as well as quantitative and qualitative approaches. The limitations of a significant number of existing research on regulatory policy are revealed, characterized primarily by a descriptive-empirical nature of analysis based on the consideration of formal norms and rules for the development and implementation of regulatory policy in the economic sphere, while ignoring informal practices of regulatory influence. Based on the combination of institutional analysis methodology and the conception of relational economics, it is concluded that the current regulatory policy in Ukraine is being developed and implemented not in accordance with the existing legal framework, but under the decisive influence of clan-oligarchic groups that have seized dominant positions in politics and the economy and subordinated these spheres to their self-serving interests to the detriment of societal interests. Based on the theoretical model of the mafia-ruled country, it is concluded that the existing safeguards against corruption risks in the implementation of State regulatory policy, as contained in the current legal framework, are neutralized by mechanisms of informal ties among the political elite, «new» oligarchic groups, law enforcement, and the judicial system, united by a common aspiration for the systematic extraction of economic, political, judicial, and law enforcement rents based on the hidden redistribution of financial flows. The main factors contributing to the enhancement of the destructive influence of mafia-like foundations in building the regulatory impact system on the economic system and the effectiveness of providing for the military sector (both in the rear and on the front) have been identified: the use of restrictions on the rights and freedoms of citizens by mafia clans during martial law to increase the level of opacity in public procurement (especially for military purposes); the removal of the system of external humanitarian aid from public oversight; arbitrary use of sanction legislation for extrajudicial redistribution of property; blocking the operations of opposition media; the shadowing of foreign economic activities based on fictitious export-import operations; and a personnel policy of appointing individuals with tarnished reputations to key positions related to the distribution and redistribution of financial flows, combined with frequent personnel reshuffles.

Keywords: regulatory policy, relational economics, war economics, economic policy, mafia-ruled country, political capitalism.

Bibl.: 37.

Sobolev Volodymyr M. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Economic Theory and Economic Methods of Management, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: vladimir_sobolev@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3043-0901>

Проблеми державного регулювання економіки, починаючи з Великої депресії, завжди були у фокусі наукових досліджень. Новий імпульс для поглиблення аналізу взаємодії держави та ринку надала світова фінансова криза 2008 р. З того часу увага дослідників – як вітчизняних, так і зарубіжних – до цих питань не слабшала. Скоріше навпаки. Потужний поштовх для продовження досліджень був спричинений пандемією COVID-19, яка супроводжувалась карколомними змінами у світовій економічній архітектоніці. Але ще більш потужний вплив на стан розробки практично всіх аспектів здійснення регуляторного впливу держави на соціум, включно з економікою, справила та продовжує справляти російська агресія проти України, особливо починаючи з лютого 2022 р. Економічні наслідки цієї агресії мають далеко не тільки локальний вимір межами України або навіть Європи. Без перебільшення можна стверджувати, що війна призвела до руйнації не тільки світового політичного порядку та системи міжнародного права, але й до деструктивних зсувів у світовій економіці. Максимальна невизначеність не лише віддалених, але й найближчих перспектив економічного розвитку стала звичним станом функціонування української та світової економіки.

Новітнім чинником генерування нових ризиків та викликів для економічного розвитку України стала зміна адміністрації США. Ситуація розвивається таким чином, що суттєве скорочення або навіть припинення американської військово-економічної допомоги Україні своїм головним наслідком може мати реальну загрозу існування України як незалежної держави. В цих умовах ефективний державний менеджмент (перш за все, військовий та економічний) перетворюється чи не на головний чинник збереження нашої державності.

Звідси випливає особлива актуальність продовження та поглиблення досліджень, спрямованих на забезпечення адекватного розуміння реального стану державного регулювання економіки, реального рівня його ефективності та, відповідно, такого ж реалістичного розуміння його можливих перспектив і здійсненності пропонованих шляхів його вдосконалення.

В процесі аналізу сучасної економічної літератури виникає необхідність деяких уточнень щодо

змісту деяких понять. У контексті проблематики даної статті це, перш за все, поняття «державне регулювання» та «регуляторна політика». Зазвичай під регуляторною політикою мається на увазі переважно діяльність держави у сфері права, спрямована на правове регулювання певного сегменту життєдіяльності суспільства. На відміну від цього, державне регулювання передбачає не лише розробку певних регламентацій щодо функціонування такого сегменту, але й виконання низки наглядових функцій щодо нього. Отже, на нашу думку, можна вважати, що регуляторна політика є складовим елементом системи державного регулювання, яке за своїм змістом є ширшим за регуляторну політику. Тому, аналізуючи регуляторну політику, треба досліджувати не тільки джерела, що присвячені саме їй, але й джерела, сфокусовані на державному регулюванні, тобто такі, які охоплюють більш широкий контекст.

Другий аспект уточнень (або застережень) полягає в необхідності чіткої фіксації певної сфери регуляторної діяльності (наприклад, економіка, культура, військовий сектор, транспорт, політика, освіта тощо). Зазвичай аналіз регуляторної політики у вітчизняній літературі обмежується сферою господарської діяльності, хоча в реальному житті легше зазначити сфери, яких регуляторна діяльність держави не стосується.

Виходячи з такого розуміння співвідношення двох зазначених понять, ми проаналізували останні публікації, пов'язані як з державним регулюванням економіки (ДРЕ) або її окремих сегментів, так і з регуляторною політикою (ДРП) саме щодо економіки, хоча в окремих випадках аналізу піддавались джерела, спрямовані на дослідження регуляторної політики як такої. Крім того, враховуючи спрямованість даної статті на розкриття специфіки регуляторної політики щодо економіки саме в умовах війни, ми здійснили огляд джерел переважно за період починаючи з початку 2022 р., тобто з моменту російської повномасштабної військової агресії проти України.

Проведений аналіз стану розробки проблематики, винесеної в назву цієї статті, у сучасній науковій літературі показав, що за майже три роки війни українські науковці – автори статей – виявились не

дуже активними в розробці саме військових аспектів розвитку регуляторної діяльності нашої держави в економіці. Так, Г. О. Лавроненко та В. В. Барбанова досліджують ДРЕ регіонів [1], М. О. Дурман та О. Л. Дурман розкривають особливості ДРП у сфері оподаткування [2], Я. В. Петруненко та Р. А. Джабраїлов – взаємозв'язок ДРП і соціально-економічних прав людини [3], Р. Г. Соболев – ДРП на страховому ринку [4], В. Резнікова, Н. Пацурія та І. Кравець – концептуально-правові засади ДРЕ [5]. Решта досліджень, відповідно до їх назв, стосуються аспектів ДРЕ та/або ДРП, хоча і дійсно актуальних, але безпосередньо не пов'язаних з війною.

Так, Д. В. Бабич розкриває взаємозв'язок ДРП та економічної безпеки [6], Д. Ю. Дрожжин та М. О. Дурман – функції Державної регуляторної служби України [7], Ю. Возна – сучасні тенденції розвитку ДРП у сфері господарської діяльності в Україні [8], Д. О. Котелевець – сутність механізму ДРЕ [9], Т. В. Обелець – ДРЕ в умовах невизначеності [10], Д. В. Крилов – теоретико-методологічні основи ДРЕ [11], В. В. Ткачук – ДРЕ в умовах децентралізації [12], В. В. Пилипенко, Є. П. Литовченко та В. К. Даценко – ефективність ДРЕ в Україні [13], Д. В. Крилов та А. В. Чуб – сутність та роль ДРП в економіці [14], В. Є. Болгов та І. О. Ахновська – регулювання ринку природної монополії в умовах економіки знань [15], М. Ковалів, Р. Скриньковський, Ю. Назар, І. Красницький, С. Єсімов, М. Хмиз, В. Брич – ДРП як правову категорію та інструмент державного управління в Україні [16], А. В. Чуб – досвід країн ЄС у реалізації ДРП [17], П. В. Красноперов – реформування ДРЕ у В'єтнамі [18].

Більш плідними в цій царині виявились останні дослідження представників академічної науки, а саме, низка фундаментальних колективних монографій науковців ДП «Інститут економіки та прогнозування НАН України», в яких глибоко висвітлено такі аспекти проблеми, як післявоєнна відбудова економіки [19], взаємодія держави і ринку [20], ефективність грошово-кредитної політики [21], роль інклюзивних інститутів економічного розвитку в Україні [22], удосконалення ДРП [23], прогнозування ендogenous зростання в Україні [24], траєкторії післявоєнного розвитку економічного розвитку [25], стратегічне планування повоєнного розвитку [26]; при цьому кожне із зазначених досліджень містить ґрунтовний аналіз ДРЕ або ДРП, незалежно від назви монографії.

Аналізуючи масив зарубіжної літератури з проблематики військової економіки, слід зазначити, що цей масив є доволі солідним і відображує

інтерес до цих питань, перш за все, з боку істориків економіки (див., зокрема, праці А. Туза [27–29]).

Інший аспект зарубіжних досліджень, що перетинається з темою цієї статті, – розкриття впливу держави на економічний прогрес взагалі на засадах інституційної методології аналізу економічних систем. Суспільним визнанням вагомості цього напрямку наукових пошуків стало присудження у 2024 р. Нобелівської премії з економіки Д. Аджемоглу, Дж. Робінсону та С. Джонсону [30–32]. Сюди ж можна віднести й праці В. Танзі з питань аналізу економічної політики [33].

Нарешті, непересічне значення для адекватного аналізу регуляторної політики в Україні в умовах війни мають дослідження представників школи реляційної економіки на чолі з Б. Мадяр і Б. Мадловичем [34–37].

Аналіз наявного масиву наукової літератури дозволяє зробити висновок, що, попри посилення уваги до висвітлення окремих аспектів регуляторної політики щодо економіки в умовах війни, поки що немає узагальнених досліджень щодо загальних характеристик цієї політики, а також щодо побудови такої її теоретичної моделі, яка спиралася б на реальні механізми державного управління воєнною економікою. Більшість праць вітчизняних науковців побудовано на нормативному підході щодо трактування природи сучасної української держави як демократичного ефективного інституту гармонізації інтересів усіх прошарків суспільства. Кланово-олігархічний характер цієї держави делікатно виноситься за лаштунки досліджень, у результаті чого в більшості випадків формулюються теоретично привабливі висновки та практичні рекомендації, які апіорі є нездійсненними.

Виходячи з актуальності та ступеня наукової розробки проблеми, ми поставили головною метою дослідження в цій статті розкрити методологічні засади створення загальної характеристики стану та перспектив регуляторної політики щодо української економіки, яка перебуває у стані війни.

В процесі написання статті ми спиралась на методологічний інструментарій концепції реляційної економіки, дослідження світового досвіду управління воєнною економікою та на останні досягнення інституційної методології (у вигляді концепції екстрактивних та інклюзивних інститутів). Окрім зазначених методологічних засад, було використано такі методи дослідження, як спостереження, узагальнення, сходження від абстрактного до конкретного, єдність логічного та історичного, а також кількісного та якісного підходів.

Ключова відмінність нашого підходу до розкриття сутності ДРП від традиційного полягає в тому, що традиційний підхід бере до уваги виключно елементи, що є офіційно закріпленими в чинній нормативній базі. Такий підхід відповідає такому самому традиційному розумінню ДРП, як системи нормативного регулювання суспільних відносин через право. Але економічний аналіз ДРП має розкривати реальні механізми регуляторного впливу держави на економіку, оскільки, по-перше, певна частина формальних норм і правил на практиці не застосовується і має декоративний, ілюзорний характер, а, по-друге, в реальному житті діє система неформальних правил і норм, якими керуються обрані на виборах політичні діячі (президенти, депутати) і найняті чиновники різних рівнів (члени уряду, керівники відомств, урядових департаментів тощо). Тому без глибокого дослідження як системи цих неформальних правил, норм і відносин, так і їх взаємодії з офіційно затвердженими правилами здійснення регуляторної політики питання про ефективність ДРП не може бути вирішено в принципі. На жаль, останні наукові публікації страждають саме на обмежене бачення механізму ДРП (ДРЕ), зводячи його виключно до системи формальних правил і норм [див., наприклад: 9; 13].

Тому нижче ми зупинимось саме на цих нових аспектах дослідження ДРП, хоча почнемо все ж таки з традиційного. Традиційно вважається, що ДРП у сфері економіки розповсюджується переважно на господарську діяльність, яка, своєю чергою, розділяється на комерційну (підприємницьку) та некомерційну. При цьому немає єдності думок щодо внутрішньої побудови (структури) системи ДРЕ. Більшість авторів обмежуються загальними абстрактними формулюваннями сутності ДРЕ як якогось механізму, без розкриття його внутрішньої структури. Відтак, за подібного підходу до змістовного аналізу конкретних напрямів його впливу на реальне економічне життя справа не доходить.

Лише у своїй статті В. В. Пилипенко, Є. П. Литовченко та В. К. Даценко розкривають цю структуру, до якої включено квоти, ліцензії, контроль за цінами, законодавчо закріплені норми та правила [13]. На нашу думку, таке структурування є занадто спрощеним і таким, що не враховує складність і багатозаровість системи ДРЕ. Крім того, сумнівним виглядає включення до складу системи ДРЕ контролю за цінами, з огляду на те, що відповідна урядова структура (Державна інспекція України з контролю за цінами) була ліквідована ще у 2012 р. Головними складниками системи ДРП стосовно економічної сфери (де ДРП виступає у формі ДРЕ) є, на нашу думку, два: встановлення правил

входу/виходу в певну сферу та здійснення відповідної діяльності в ній. У межах цих двох складників регуляторний вплив держави на діяльність господарюючих суб'єктів здійснюється за такими напрямками, кожен з яких характеризується власною сукупністю специфічних нормативних процедур: регулювання відносин власності (приватизація/реприватизація/націоналізація), захист економічної конкуренції, державні закупівлі, ліцензування, нагляд, контроль, оподаткування, митне регулювання та застосування санкцій, а в умовах війни – також і управління розподілом гуманітарної допомоги. Крім таких загальних напрямів регуляторної активності держави, для окремих видів економічної діяльності передбачено регуляторні процедури, призначені спеціально та виключно для неї.

Як бачимо, структура ДРЕ є складною, багаторівневою та багатфункціональною. Важливо враховувати, що відокремлення цих елементів один від одного має значною мірою умовний характер, бо всі вони певним чином взаємно перетинаються. Для кожної з них розроблено відповідні закони та підзаконні нормативні акти, які формують розгалужену систему дозволів та обмежень у відповідній сфері економічної активності.

Не вдаючись до детального аналізу всієї цієї системи (що є неможливим в одній окремій статті), обмежимося ліцензуванням. Воно є найбільш показовим прикладом запровадження особливих умов участі у вичерпному переліку видів господарської діяльності, кожен з яких як необхідну умову передбачає отримання відповідної ліцензії. На сьогоднішній день такі обмеження стосуються 33 видів діяльності, які охоплюють (повністю або частково) такі сфери, як медицина/охорона здоров'я (медична практика; лікарські засоби; заготівля та транспортування донорської крові; банки крові та інших тканин і клітин; наркотичні речовини); природні монополії (водопостачання; водовідведення; постачання теплової енергії); освіта; медіа; діяльність, пов'язана з послугами криптографічного захисту інформації, обігом технічних засобів негласного отримання інформації та технічних засобів розвідки; будівництво; виробництво вибухових матеріалів, зброї та торгівля нею; енергетика (ядерна, електрична); фінансовий сектор (банківська діяльність; фінансові послуги; ринки капіталу); туроператорська діяльність; зовнішньоекономічна діяльність; проведення лотерей; азартні ігри; транспортні перевезення; транспортування газу, нафти і нафтопродуктів; підакцизні товари (спирт і алкогольні вироби; виробництво тютюну та тютюнових виробів); ветеринарна практика та вироб-

ництво ветеринарних препаратів; промисловий вилов водних біоресурсів за межами юрисдикції України; охоронна діяльність; виробництво особливо небезпечних хімічних речовин; діяльність з управління небезпечними відходами; послуги і роботи протипожежного призначення.

Як бачимо, перелік є доволі широким і свідчить про достатньо високу зарегульованість української економіки. Разом із тим, навряд чи можна вважати його надмірним, оскільки він охоплює сфери, напряму пов'язані із забезпеченням безпеки людини, держави, тваринного світу, довкілля, економічної системи в цілому.

Але, на жаль, вітчизняна система регуляторного впливу має потужну тіньову складову. Ця складова обумовлена історичними причинами, які мають свої коріння в минулому досвіді існування тоталітаризму. Глибокий аналіз цих причин вперше був проведений Б. Мадяром і Б. Мадловічем та іншими авторами у працях, що зазначені вище. Не заглиблюючись у всі деталі нового підходу до дослідження посткомуністичних країн на новій методологічній основі, виділимо лише таку складову цього підходу, яка має безпосереднє відношення до теми даної статті, а саме – концепцію реляційної економіки. Згідно з нею, для адекватного відображення реалій економічного життя посткомуністичних країн необхідно враховувати особливу роль держави в економічних процесах у цих країнах, яка суттєво відрізняється від такої ролі держави в розвинених країнах.

Для розвинених країн характерним є розділення трьох сфер суспільної взаємодії – економічної, політичної та комунальної – і відокремлення їх одна від одної в такий спосіб, що провідні актори політичної та економічної сфер є різними і професійно займаються діяльністю саме в певній сфері – економіці чи політиці. Натомість, в колишніх соціалістичних країнах свого часу, після комуністичних переворотів, був перерваний той самий процес розділення трьох сфер соціальної взаємодії, який у розвинених країнах на той момент вже завершився. Проблема полягає в тому, що після краху комунізму наприкінці 20 сторіччя і аж до цього часу так і не вдалося реанімувати рух до завершення цього розділення.

У результаті в посткомуністичних країнах, включно з Україною, сформувалась система патронально-клієнтських відносин мафіозного типу, які нагадують традиційну італійську мафію, «сім'ю», члени якої, втім, пов'язані, як правило, не кровнородинними зв'язками, а включеністю у так звану прийомну політичну сім'ю. На чолі цієї «сім'ї» стоїть або керівник держави, тобто провідна політич-

на фігура, або впливова людина з політичного істеблішменту. До її складу на примусовій основі включені провідні олігархи, які захопили панівні висоти в економіці внаслідок непрозорої приватизації та наступного захоплення держави на основі переведення політичних процесів на ринкову основу (підкуп виборців та фальсифікація виборів). Головна мета створення та існування прийомної політичної сім'ї – видобування ренти на основі тіньових механізмів перерозподілу фінансових потоків. Ця мотивація стає домінуючою в системі мотивацій усього державного апарату, формуючи добре продуману, ретельно структуровану ієрархічну модель організації фінансових потоків у національній економіці, яка забезпечує систематичне незаконне збагачення вищих верств державної бюрократії та невеликого кола наближених олігархів. Кожна зміна політичних еліт у результаті чергових загальнонаціональних виборів супроводжується перерозподілом власності і кола наближених олігархів або перерозподілом власності та формуванням нових олігархів.

Важливим елементом збереження сталості цієї системи є підтримка та захист створених непублічних механізмів управління фінансовими потоками правоохоронною та судовою системами через формування їх залежності від виконавчої влади. Головним інструментом забезпечення такої залежності стає кадрова політика, яка забезпечує негативний відбір на відповідні посади на основі критеріїв лояльності та наявності у претендентів на ключові посади вразливих моментів у попередній історії кар'єрного зростання, пов'язаних із корупцією. За таких умов забезпечується «правильна» поведінка відповідних державних служб у випадках виникнення небажаних витоків інформації щодо тих чи інших схем незаконного збагачення в публічну площину. В обмін на лояльність відповідні посадові особи отримують імунітет від переслідування за власні корупційні дії та власну рентоорієнтовану поведінку.

Окрім кадрової політики, важливим важелем укріплення позицій і впливу прийомної політичної сім'ї та її добробуту стає нормотворча діяльність. Поступово створюється нормативне прикриття для незаконного збагачення політичних та економічних еліт, яке дозволяє використовувати, окрім незаконних тіньових схем, також офіційні канали. Яскравим прикладом створення подібної годівниці є система державних закупівель, яка побудована таким чином, що дозволяє перемагати в тендерах не тим підприємцям, які пропонують найкращі для державного бюджету умови придбання товарів і послуг, а тим, які є

наближеними до відповідних владних структур і персоналій.

Особливість такої регуляторної системи в умовах війни полягає в тому, що цілком природні обмеження щодо конституційних прав і свобод громадян, а також інтереси національної безпеки починають використовуватись не в інтересах цієї самої національної безпеки, а для додаткового, причому більш агресивного і масштабного, збагачення правлячого класу. Сумнозвісна історія із закупівлями яєць для Міністерства оборони України по 17 грн за штуку є показовою в тому плані, що вона залишилась без адекватної реакції компетентних органів, що є підтвердженням наявності потужних неpubлічних механізмів блокування будь-яких спроб змінити ситуацію на краще.

Отже, сучасний стан регуляторної політики в Україні можна охарактеризувати як повне підпорядкування інтересам правлячих політико-економічних еліт на шкоду інтересам суспільства, яке спирається на домінування неформальних зв'язків і відносин усередині цих еліт і спрямоване на отримання політико-економічної ренти за рахунок паразитування на фінансових потоках публічного сектора.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що теперішня регуляторна політика в Україні розробляється та реалізується не у відповідності до чинного правового поля, а під вирішальним впливом кланово-олігархічних груп, які склались у період 1994–2004 рр. на базі непрозорої приватизації та наступного захоплення політичної влади в країні на основі використання захопленої власності. У цей період склались патронально-клієнтські відносини політичного керівництва і олігархічних груп, які в тісній взаємодії сформували залежну від них правоохоронну та судову системи, в обмін на лояльність якої та її ізоляцію від громадського контролю забезпечили собі прикриття та захист від можливого викриття власної рентоорієнтованої поведінки і можливості переслідування на основі формальної системи санкцій.

Аналіз моделі мафіозної держави та її використання для виявлення сили впливу неформальної складової на офіційну систему регуляторного впливу дозволяє зробити висновок, що діючі запобіжники корупційних ризиків при реалізації державної регуляторної політики, що містяться у чинному правовому полі, нейтралізуються механізмами неформальних зв'язків політичної еліти, «нових» олігархічних груп, правоохоронної та судової систем, об'єднаних спільним прагненням

систематичного видобутку економічної, політичної, судової та правоохоронної ренти на основі прихованого перерозподілу фінансових потоків.

Проведений аналіз дозволяє виявити головні чинники посилення деструктивного впливу мафіозних засад побудови системи регуляторного впливу на економічну систему та ефективність забезпечення військового сектора (як у тилу, так і на фронті): використання мафіозними кланами обмежень прав і свобод громадян під час військового стану для підвищення рівня непрозорості державних закупівель (особливо воєнного призначення); виведення системи зовнішньої гуманітарної допомоги з-під громадського контролю; свавільне використання санкційного законодавства для позасудового перерозподілу власності; блокування роботи опозиційних медіа; тінізація зовнішньоекономічних операцій на основі фіктивних експортно-імпортних операцій; кадрова політика призначення на ключові посади, пов'язані з розподілом і перерозподілом фінансових потоків, залежних осіб із заплямованою репутацією в поєднанні із частими кадровими перестановками.

Подальші наукові розвідки у площині дослідження регуляторної політики можуть концентруватися на деталізації форм прояву загальних рис мафіозної регуляторної політики в окремих її складових (державні закупівлі, застосування економічних санкцій, протиправний перерозподіл власності тощо). ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Лавроненко Г. О., Барабанова В. В. Основні напрями державного регулювання економіки регіонів в умовах макроекономічної нестабільності під час повномасштабного вторгнення. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-131>
2. Дурман М. О., Дурман О. Л. Особливості формування та реалізації державної регуляторної політики у сфері оподаткування під час воєнного стану. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2022. № 2. С. 141–162.
3. Петруненко Я. В., Джабраїлов Р. А. Межі державного впливу на економіку в умовах війни у контексті дотримання та реалізації соціально-економічних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 82, ч. 1. С. 405–412.
4. Соболь Р. Г. Регуляторна політика на страховому ринку в умовах гібридних загроз. *Державне будівництво*. 2023. № 1 (33). С. 187–190.
5. Рєзнікова В., Пацурія Н., Кравець І. Вплив держави на економіку в умовах війни: концептуально-

- правові засади. *Право України*. 2023. № 8. С. 12–43.
6. Бабич Д. В. Державна регуляторна політика в аспекті управління економічною безпекою. *Бізнес Інформ*. 2024. № 8. С. 432–438.
 7. Дурман М. О., Дрожжин Д. Ю. Становлення та функції Державної регуляторної служби України як основного суб'єкта формування та реалізації державної регуляторної політики. *Публічне урядування*. 2022. № 2 (22). С. 50–65.
 8. Возна Ю. Сучасні тенденції та актуальні проблеми реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності в Україні. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2021. № 25. С. 131–135.
 9. Котелевець Д. О. Механізм державного регулювання економіки: сутнісний вимір. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2022. № 11–12 (300–301). С. 41–49.
 10. Обелець Т. В. Державне регулювання економіки в умовах невизначеності. *Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут"*. 2023. № 27. С. 9–16.
 11. Крилов Д. В. Теоретико-методологічні основи державного регулювання національної економіки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : економіка та управління*. 2023. № 8.
DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-03-03>
 12. Ткачук В. В. Державне регулювання економіки в умовах децентралізації. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 45.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-62>
 13. Пилипенко В. В., Литовченко Є. П., Даценко В. К. Ефективність державного регулювання економіки: аналіз українського досвіду. *Наукові перспективи*. 2024. № 4 (46). С. 334–349.
 14. Крилов Д. В., Чуб А. В. Поняття, сутність та роль регуляторної політики в розвитку економіки. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 1 (22). С. 6–15.
 15. Болгов В. Є., Ахновська І. О. Регулювання ринку природної монополії в умовах економіки знань. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 8 (08). С. 161–167.
 16. Ковалів М., Скриньковський Р., Назар Ю., Красницький І., Єсімов С., Хмиз М., Брич В. Державна регуляторна політика як правова категорія та інструмент державного управління в Україні. *Path of Science*. 2022. № 8 (1). С. 1001–1008.
 17. Чуб А. В. Досвід країн Європейського Союзу в реалізації регуляторної політики. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-6>
 18. Красноперов П. В. Державне регулювання економіки у ході економічних реформ у В'єтнамі. *Економіка та держава*. 2020. № 2. С. 115–121.
 19. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи : міжнар. кол. моногр. / [редколегія, голова – д. е. н. В. В. Небрат] ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". Електрон. дані. Київ, 2023. 571 с.
 20. Держава і ринок в економічному розвитку та у повоєнному відновленні: зарубіжний досвід. Київ : ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", 2024. 416 с.
 21. Ефективність грошово-кредитної політики в Україні в умовах глобальної економічної дестабілізації: кол. моногр. / за ред. Є. О. Бублика ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". Електрон. дані. Київ, 2023. 216 с.
 22. Інклюзивні інститути забезпечення розвитку економіки України : кол. моногр. / [Бобух І. М., Кіндзерський Ю. В., Фашевська О. М. та ін.] ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електронні дані. Київ, 2023. 360 с.
 23. Модернізація економічної політики розвитку сфер діяльності та ринків : у 4-х частинах / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електрон. дані. Київ, 2020. Ч. 3 : Регуляторна та кадрова політика: проблеми та можливості удосконалення : монографія / за ред. О. І. Никифорука, В. В. Близнюка ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електрон. дані. Київ, 2021. 327 с.
 24. Оцінка та прогнози ендегенного зростання економіки України : кол. моногр. / за ред. М. І. Скрипниченка ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". Електрон. дані. Київ, 2023. 422 с.
 25. Траєкторії розвитку повоєнної економіки України в системі координат постпандемічного світу : кол. моногр. / за ред. М. І. Скрипниченка ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електрон. дані. Київ, 2023. 202 с.
 26. Стратегічне планування повоєнного промислового розвитку: нові детермінанти та імперативи : кол. моногр. / за ред. Л. В. Дейнеко ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". Електрон. дані. Київ, 2024. 164 с.
 27. Tooze A. The Deluge: The Great War and the Making of the Global Order, 1916-1931. Penguin Allen Lane, 2014. 688 p.
 28. Tooze A. Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi economy. Penguin Books, 2007. 832 p.
 29. Tooze A. Statistics and the German State, 1900–1945: The Making of Modern Economic Knowledge. Cambridge University Press, 2001. 334 p.
 30. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства і бідності. Київ : Наш формат, 2022. 960 с.
 31. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Вузький коридор. Держави, суспільства і доля свободи. 520 с.
 32. Аджемоглу Д., Джонсон С. Сила і прогрес. Наша тисячолітня боротьба за технології та процвітання. Київ : Наш формат, 2025. 440 с.
 33. Tanzi V. Monitoring the State or the Market_ From Laissez Faire to Market Fundamentalism. Cambridge University Press, 2024. 233 p.

34. Magyar B., Madlovics B. *The Anatomy of Post-Communist Regimes. A Conceptual Framework*. Central European University Press, 2020. 840 p.
35. Мадяр Б., Мадловіч Б. Посткомуністичні режими: актори, інституції та динаміка. *Короткий путівник* / пер. з англ. Бостон : Academic Studies Press, 2023. 248 с.
36. Патрональна демократія в Україні та російське вторгнення. Російсько-українська війна. Том перший / за ред. Б. Мадяра, Б. Мадловіча : пер. з англ. Бостон : Academic Studies Press, 2024. 487 с.
37. Геополітичні наслідки імперських прагнень Росії. Російсько-українська війна. Том другий / за ред. Б. Мадяра, Б. Мадловіча ; пер. з англ. Бостон : Academic Studies Press, 2024. 400 с.

REFERENCES

- Adzhemohlu, D., and Dzhonson, S. *Syla i prohres. Nasha tysiacholnina borotba za tekhnolohii ta protsvitan- nia* [Power and Progress: Our Millennial Struggle for Technology and Prosperity]. Kyiv: Nash format, 2025.
- Adzhemohlu, D., and Robinson, Dzh. *Chomu natsii zane- padaiut. Pokhodzhennia vlady, bahatstva i bidnosti* [Why Nations Decline. The Origins of Power, Wealth, and Poverty]. Kyiv: Nash format, 2022.
- Adzhemohlu, D., and Robinson, Dzh. *Vuzkyi korydor. Derzhavy, suspilstva i dolia svobody* [The Narrow Corridor: States, Societies, and the Fate of Freedom].
- Babych, D. V. "Derzhavna rehuliatorna polityka v aspekti upravlinnia ekonomichnoi bezpekoiu" [State Reg- ulatory Policy in the Aspect of Economic Security Management]. *Biznes Inform*, no. 8 (2024): 432-438.
- Bobukh, I. M. et al. *Inklyuzyvni instytuty zabezpechennia rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Inclusive Institutions to Ensure the Development of Ukraine's Economy]. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohnouzuv. NAN Ukrainy», 2023.
- Bolhov, V. Ye., and Akhnovska, I. O. "Rehuliuвання ринку прородної монополії в умовх економикы знан" [Regulation of the Natural Monopoly Market in the Knowledge Economy]. *Tsyfrova ekonomika ta eko- nomichna bezpeka*, no. 8(08) (2023): 161-167.
- Chub, A. V. "Dosvid krain Yevropeiskoho Soiuzu v real- izatsii rehuliatornoj polityky" [Experience of Euro- pean Union Countries in Implementing Regulatory Policy]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 47 (2023). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-6>
- Derzhava i rynok v ekonomichnomu rozvytku ta u povoi- ennomu vidnovlenni: zarubizhnyi dosvid* [State and Market in Economic Development and Post-war Reconstruction: Foreign Experience]. Kyiv: DU "In- stytut ekonomiky ta prohnouzuvannia NAN Ukrainy, 2024.
- Durman, M. O., and Drozhzhyn, D. Yu. "Stanovlennia ta funktsii Derzhavnoi rehuliatornoj sluzhby Ukrainy yak osnovnoho subiekta formuvannia ta realizatsii derzhavnoi rehuliatornoj polityky" [Formation and Functions of the State Regulatory Service of Ukraine as the Main Entity for the Formation and Implemen- tation of State Regulatory Policy]. *Publichne uridu- vannia*, no. 2(22) (2022): 50-65.
- Durman, M. O., and Durman, O. L. "Osoblyvosti formu- vannia ta realizatsii derzhavnoi rehuliatornoj poli- tyky u sferi opodatkuvannia pid chas voiennoho stanu" [Peculiarities of the Formation and Imple- mentation of State Regulatory Policy in the Field of Taxation During Martial Law]. *Publichne upravlinnia: kontseptsii, paradyhma, rozvytok, udoskonalennia*, no. 2 (2022): 141-162.
- Efektivnist hroshovo-kredytnoi polityky v Ukraini v umo- vakh hlobalnoi ekonomichnoi destabilizatsii* [The Effectiveness of Monetary Policy in Ukraine in the Context of Global Economic Destabilization]. Kyiv: NAN Ukrainy, DU "In-t ekon. ta prohnouzuv. NAN Ukrainy", 2023.
- Heopolitychni naslidky imperskykh prahnen Rosii. Rosi- isko-ukrainska viina. Tom druhyi* [Geopolitical Con- sequences of Russia's Imperial Aspirations. The Rus- so-Ukrainian War. Volume Two]. Boston: Academic Studies Press, 2024.
- Kotelevets, D. O. "Mekhanizm derzhavnoho rehuliuvan- nia ekonomiky: sutnisnyi vymir" [The Mechanism of State Regulation of the Economy: An Essential Di- mension]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, no. 11-12(300-301) (2022): 41-49.
- Kovaliv, M. et al. "Derzhavna rehuliatorna polityka yak pravova katehoriia ta instrument derzhavnoho upravlinnia v Ukraini" [State Regulatory Policy as a Legal Category and Instrument of Public Adminis- tration in Ukraine]. *Path of Science*, no. 8(1) (2022): 1001-1008.
- Krasnoperov, P. V. "Derzhavne rehuliuвання еко- номикы u khodi ekonomichnykh reform u Vietnami" [State Regulation of the Economy During Economic Reforms in Vietnam]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 2 (2020): 115-121.
- Krylov, D. V. "Teoretyko-metodolohichni osnovy der- zhavnoho rehuliuвання natsionalnoi ekonomiky" [Theoretical and Methodological Foundations of State Regulation of the National Economy]. *Prob- lemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia*, no. 8 (2023). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-03-03>
- Krylov, D. V., and Chub, A. V. "Poniattia, sutnist ta rol rehuliatornoj polityky v rozvytku ekonomiky" [The Concept, Essence and Role of Regulatory Policy in Economic Development]. *Naukovyi visnyk Polissia*, no. 1(22) (2021): 6-15.
- Lavronenko, H. O., and Barabanova, V. V. "Osnovni napriamy derzhavnoho rehuliuвання ekonomiky rehioniv v umovakh makroekonomichnoi nestabil- nosti pid chas povnomasshtabnoho vtorhnennia" [Main Directions of State Regulation of the Regional

- Economy in Conditions of Macroeconomic Instability During a Full-scale Invasion]. *Ekonomika ta sus-pilstvo*, no. 56 (2023).
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-131>
- Madiar, B., and Madlovich, B. *Postkomunistychni rezhymy: aktory, instytutsii ta dynamika. Korotky putivnyk* [Post-communist Regimes: Actors, Institutions and Dynamics. A Short Guide]. Boston: Academic Studies Pres, 2023.
- Magyar, B., and Madlovics, B. *The Anatomy of Post-Communist Regimes. A Conceptual Framework*. Central European University Press, 2020.
- Modernizatsiia ekonomichnoi polityky rozvytku sfer diialnosti ta rynkiv* [Modernization of Economic Policy for the Development of Sectors and Markets], part 3: Rehuliatorna ta kadrova polityka: problemy ta mozhlyvosti udoskonalennia. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohozuv. NAN Ukrainy», 2020.
- Obelets, T. V. "Derzhavne rehuliuвання ekonomiky v umovakh nevyznachenosti" [State Regulation of the Economy in Conditions of Uncertainty]. *Ekonomichnyi visnyk NTUU "Kyivskiy politekhnichnyi instytut"*, no. 27 (2023): 9-16.
- Otsinka ta prohozy endohennoho zrostannia ekonomiky Ukrainy* [Assessment and Forecasts of Endogenous Growth of the Ukrainian Economy]. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohozuv. NAN Ukrainy», 2023.
- Patronalna demokratiia v Ukraini ta rosiiske vtorhnennia. Rosiisko-ukrainska viina. Tom pershyi* [Patronal Democracy in Ukraine and the Russian Invasion. The Russo-Ukrainian War. Volume One]. Boston: Academic Studies Press, 2024.
- Petrunenko, Ya. V., and Dzhabrailov, R. A. "Mezhi derzhavnogo vplyvu na ekonomiku v umovakh viiny u konteksti dotrymannia ta realizatsii sotsialno-ekonomichnykh prav liudyny" [The Limits of State Influence on the Economy in Wartime in the Context of Observing and Implementing Socio-economic Human Rights]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia «Pravo»*, vol. 1, no. 82 (2024): 405-412.
- Pylypenko, V. V., Lytovchenko, Ye. P., and Datsenko, V. K. "Efektyvnist derzhavnogo rehuliuвання ekonomiky: analiz ukrainskoho dosvidu" [The Effectiveness of State Regulation of the Economy: An Analysis of the Ukrainian Experience]. *Naukovi perspektyvy*, no. 4(46) (2024): 334-349.
- Rieznikova, V., Patsuriia, N., and Kravets, I. "Vplyv derzhavy na ekonomiku v umovakh viiny: kontseptualno-pravovi zasady" [The Influence of the State on the Economy in Wartime: Conceptual and Legal Foundations]. *Pravo Ukrainy*, no. 8 (2023): 12-43.
- Sobol, R. H. "Rehuliatorna polityka na strakhovomu rynku v umovakh hibrydnykh zahroz" [Regulatory Policy in the Insurance Market in the Context of Hybrid Threats]. *Derzhavne budivnytstvo*, no. 1(33) (2023): 187-190.
- Stratehichne planuvannia povoiennoho promysloвого rozvytku: novi determinanty ta imperatyvy* [Strategic Planning of Post-war Industrial Development: New Determinants and Imperatives]. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohozuv. NAN Ukrainy», 2024.
- Tanzi, V. *Monitoring the State or the Market_ From Laissez Faire to Market Fundamentalism*. Cambridge University Press, 2024.
- Tkachuk, V. V. "Derzhavne rehuliuвання ekonomiky v umovakh detsentralizatsii" [State Regulation of the Economy in Conditions of Decentralization]. *Ekonomika ta sus-pilstvo*, no. 45 (2022).
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-62>
- Tooze, A. *Statistics and the German State, 1900-1945: The Making of Modern Economic Knowledge*. Cambridge University Press, 2001.
- Tooze, A. *The Deluge: The Great War and the Making of the Global Order, 1916-1931*. Penguin Allen Lane, 2014.
- Tooze, A. *Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi economy*. Penguin Books, 2007.
- Traiektorii rozvytku povoiennoi ekonomiky Ukrainy v systemi koordynat postpandemichnoho svitu* [Trajectories of Development of the Post-war Economy of Ukraine in the Coordinate System of the Post-pandemic World]. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohozuv. NAN Ukrainy», 2023.
- Vidbudova dlia rozvytku: zarubizhnyi dosvid ta ukrainski perspektyvy* [Reconstruction for Development: Foreign Experience and Ukrainian Prospects]. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohozuv. NAN Ukrainy», 2023.
- Vozna, Yu. "Suchasni tendentsii ta aktualni problemy realizatsii derzhavnoi rehuliatornoї polityky u sferi hospodarskoi diialnosti v Ukraini" [Current Trends and Current Problems of Implementing State Regulatory Policy in the Sphere of Economic Activity in Ukraine]. *Litopys Volyni. Vseukrainskyi naukovyi chasopys*, no. 25 (2021): 131-135.